

Rechtbank Den Haag

Zaaknummer: C/09/571932 2019/379
Zitting: 1 december 2020

PLEITNOTITIE 2

Ontvankelijkheid

inzake:

1. Vereniging Milieudefensie

zowel voor zichzelf, als in haar hoedanigheid van procesgevolmachtigde en vertegenwoordiger van de mede-eisers die zijn vermeld op **bijlage A**, welke bijlage aan de dagvaarding is gehecht en daar deel van uitmaakt, gevestigd te Amsterdam;

2. Stichting Greenpeace Nederland,
gevestigd te Amsterdam;

3. Landelijke Vereniging tot Behoud van de Waddenzee, gevestigd te Harlingen;

4. Stichting ter bevordering van de Fossielvrij-beweging, gevestigd te Amsterdam;

5. Stichting Both ENDS, gevestigd te Amsterdam;

6. Jongeren Milieu Actief, gevestigd te Amsterdam;

7. Stichting ActionAid, gevestigd te Amsterdam

Eisers

Hierna ook te noemen: "Milieudefensie c.s."

Advocaten: mr. R.H.J. Cox
mr. D.M.J. Dexters
mr. A.J.M. van Diem
mr. S.J. Keuls

Contra

Royal Dutch Shell plc

Gevestigd te 's Gravenhage

Gedaagde

Advocaten: mr. D. Horeman
mr. J. de Bie Leuveling Tjeenk,
mr. N.H. van den Biggelaar

PAULUSSEN
ADVOCATEN

Ontvankelijkheid

Edelachtbaar college,

Inleiding

1. Ten aanzien van de ontvankelijkheidsvraag zal eerst de ontvankelijkheid van de non-gouvernementele organisaties (NGO's) besproken worden. Daarna zal ik ingaan op de ontvankelijkheid van de individuele burgers. In beide delen zullen ook de door de rechtbank gestelde vragen aangaande de ontvankelijkheid beantwoord worden.

Wat tussen partijen vaststaat

2. Bij gebrek aan betwisting door RDS kan ten aanzien van de ontvankelijkheid van de NGO's het volgende worden vastgesteld.
3. Tussen partijen staat vast dat de NGO's die als eisers in deze procedure optreden, allen rechtspersonen zijn als bedoeld in artikel 3:305a BW. Het betreft stichtingen en verenigingen met volledige rechtsbevoegdheid.
4. Tussen partijen staat ook vast dat de NGO's in voldoende mate getracht hebben het gevorderde te bereiken door het voeren van overleg met RDS.
5. Tussen partijen staat eveneens vast dat NGO's een collectieve actie ter bescherming van de leefomgeving kunnen instellen en dat dergelijke acties kunnen strekken tot de bescherming van maatschappelijke en collectieve belangen van andere personen.
6. Evenzeer staat vast dat de eisende NGO's met hun reguliere activiteiten de collectieve belangen behartigen waarvoor zij in deze procedure opkomen. Ook staat vast dat deze collectieve belangen binnen de statutaire doelomschrijvingen van de NGO's vallen. Hetgeen over dit alles voor ieder van de NGO's in de dagvaarding is uitgewerkt, is in ieder geval door RDS in haar conclusie van antwoord niet (gemotiveerd) betwist.
7. Door RDS is evenmin de stelling van Milieudefensie c.s. betwist dat het bij het opkomen voor collectieve belangen niet hoeft te gaan om een scherpomlijnde groep waarvoor wordt opgekomen. Het kan ook gaan om de belangen van een onbepaalbare, zeer grote groep personen. Een en ander zoals in de dagvaarding bepleit, met een verwijzing naar het Urgenda-arrest van het Hof Den Haag en de wetsgeschiedenis van artikel 3:305a BW.¹
8. Niet staat ter discussie dat de NGO's kunnen opkomen voor de belangen van toekomstige generaties.²
9. Evenzeer is niet betwist dat het streven naar een duurzame samenleving naar zijn aard meebrengt dat het om belangen van zowel de huidige als toekomstige generaties gaat en dat dit volgt uit de gangbare definitie van duurzaamheid zoals die door de Verenigde Naties is ontwikkeld.³ Die definitie luidt:

---

1 Dagvaarding, paragraaf 117-121.

2 Dagvaarding 285-295.

3 Ibid.

*“Sustainable development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs.”*⁴

10. RDS weerspreekt ook niet dat een samenleving alleen maar duurzaam kan zijn als naast de belangen van de huidige generaties ook de belangen van de toekomstige generaties worden meegewogen. Dat het belang van dit intergenerationele aspect van duurzaamheid zowel in internationale (klimaat) verdragen, in (klimaat)wet- en regelgeving, en door diverse rechtscolleges is erkend, is evenmin door RDS weersproken.⁵
11. In dat verband is niet onbelangrijk dat RDS zelf ook het belang van het beschermen van toekomstige generaties benadrukt. In haar conclusie van antwoord zegt RDS daarover dat zij (citaat):

*“[...] consequent en publiek het belang benadrukt van het bewaken van een evenwicht tussen de toenemende energiebehoeften en het behoud van een duurzame wereld voor toekomstige generaties.”*⁶
12. Het centrale belang van het behoud van een duurzame wereld ter bescherming van toekomstige generaties wordt dus door RDS gedeeld, althans in woorden.
13. Dat met een collectieve actie ter bescherming van de leefomgeving in beginsel kan worden opgekomen voor huidige en/of toekomstige generaties staat dus niet ter discussie.
14. Door RDS wordt verder erkend dat voor een collectieve actie op grond van artikel 3:305a BW niet de eis gesteld kan worden dat de collectieve actie kan rekenen op steun van een aanmerkelijk deel van de in aanmerking komende belanghebbenden. Ook dat staat dus tussen partijen vast.⁷ RDS erkent in dat verband dat artikel 3:305a BW geen representativiteitsvereiste kent.⁸
15. Ten aanzien van de gronden voor ontvankelijkheid is er dus veel dat tussen partijen niet ter discussie staat. Kom ik toe aan het verweer van RDS op het punt van de ontvankelijkheid. Ik zal daarbij, als gezegd, eerst ingaan op het verweer ter zake van de ontvankelijkheid van de NGO's. Daarna zal ik ingaan op het verweer aangaande de ontvankelijkheid van de individuele burgers.

Het niet-ontvankelijkheidsverweer van RDS

16. Het centrale verweer van RDS ten aanzien van de ontvankelijkheid van de NGO's is terug te lezen in de paragrafen 356 en 360 van de conclusie van antwoord.
17. In paragraaf 360 stelt RDS dat in deze zaak voor de beoordeling van de onrechtmatige daad sprake is van feiten en omstandigheden die voor ieder individu uit de achterban van de NGO's verschillend zijn en dat daarom een collectieve actie uitgesloten is.

---

4 Ibid.

5 Ibid.

6 Conclusie van antwoord par. 226

7 Conclusie van antwoord par. 352, 354 en 355.

8 Conclusie van antwoord 354.

18. In paragraaf 356 concludeert RDS dat aan de klimaatproblematiek complexe belangafwegingen verbonden zijn; dat met de gevraagde geboden andere belangen geraakt zullen worden; dat degenen wiens belangen geraakt worden zich niet aan de gevolgen van het gevraagde gebod kunnen onttrekken en dat mede daarom geen sprake kan zijn van de vereiste gelijksoortige belangen als in artikel 3:305a BW bedoeld.
19. Deze verweren en redeneringen van RDS falen echter. Ik zal dat toelichten.

Het onderscheid tussen deelbare en ondeelbare collectieve belangen

20. Allereerst maakt RDS geen onderscheid tussen deelbare en ondeelbare collectieve belangen. Zodra dit onderscheid wel in acht wordt genomen, wordt duidelijk dat de (enkele) omstandigheid dat niemand zich aan de werking van het jegens RDS als rechterlijk bevel gevraagde gebod kan onttrekken, precies is wat de wetgever voor ogen heeft gehad bij een collectieve actie als de onderhavige.
21. Over het onderscheid tussen deelbare en ondeelbare collectieve belangen het volgende.
22. Bij een deelbaar collectief belang gaat het om gevallen waarin er evenzovele prestaties als personen zijn voor wie in de collectieve actie wordt opgekomen.⁹
23. Denk aan een Stichting Omwonenden die opkomt voor het collectief belang van omwonenden vanwege geluidsoverlast door de uitbreiding van een vliegveld. De collectieve actie die door de stichting wordt opgezet heeft bijvoorbeeld tot doel een bevel te krijgen voor de isolatie van de 500 getroffen woningen. Er zijn dan 500 potentiële belanghebbenden en voor ieder van die belanghebbenden moet een individuele prestatie geleverd worden.
24. Het kan echter zo zijn dat 100 van de 500 omwonenden waarvoor opgetreden wordt hun huis helemaal niet geïsoleerd willen krijgen omdat zij de verbouwing ter isolatie van hun huis bezwaarlijker vinden dan de geluidsoverlast van het vliegveld. Deze 100 personen willen dan niet gedwongen kunnen worden om te moeten kiezen voor een verbouwing; zij willen zich aan het vonnis en het gebod kunnen onttrekken.
25. Artikel 3:305a BW houdt in lid 5 rekening met dit soort situaties en geeft de 100 omwonenden de mogelijkheid om zich aan de werking van het gebod te onttrekken. Op deze wijze worden alle belangen op de juiste wijze gediend.
26. Het is voor dit soort deelbare collectieve belangen dat lid 5 van artikel 3:305a BW is geschreven. In de wetsgeschiedenis wordt ook een vergelijkbaar voorbeeld inzake huizenisolatie aangehaald om duidelijk te maken dat lid 5 voor dit soort deelbare collectieve belangen is bedoeld.¹⁰

---

⁹ T&C 2017 art. 3:305a sub 6 p.2343.

¹⁰ T&C 2017 art. 3:305a sub 6 p.2343 met een verwijzing naar Hof Den Haag 31 december 1986, NJ 1987/1011 waarbij de Nederlandse Staat voor een soortgelijke problematiek in een collectieve actie is aangesproken.

27. De deelbare collectieve actie wordt ook wel 'groepsactie' genoemd. Naast de deelbare actie bestaat echter ook de ondeelbare collectieve actie. De ondeelbare collectieve actie wordt ook wel aangeduid als de 'algemeen belangactie'. In hun conclusie in de Urgenda zaak verwoordden plv. PG Langemeijer en AG Wissink het als volgt:

"Art. 3:305a biedt zowel een grondslag voor 'groepsacties' als 'algemeen belangacties'. Bij de groepsactie gaat het om de behartiging van de gebundelde belangen van een bepaald of bepaalbaar aantal individuele personen. Bij algemeen belangacties gaat het om de behartiging door een rechtspersoon van algemene belangen die niet individualiseerbaar zijn omdat zij toekomen aan een veel grotere groep van personen, die diffuus en onbepaald is." ¹¹

28. Met het bestaan van respectievelijk de groepsactie en de algemeen belangactie, is in artikel 3:305a lid 5 BW rekening gehouden. Het artikellid luidt (citaat):

"Een rechterlijke uitspraak heeft geen gevolg ten aanzien van een persoon tot bescherming van wiens belang de rechtsvordering strekt en die zich verzet tegen werking van de uitspraak ten opzichte van hem, tenzij de aard van de uitspraak meebrengt dat de werking niet slechts ten opzichte van deze persoon kan worden uitgesloten." (onderstreping advocaat)

29. Met de laatste zinsnede van dit artikellid "*tenzij de aard van de uitspraak meebrengt dat de werking niet slechts ten opzichte van deze persoon kan worden uitgesloten*", heeft de wetgever verduidelijkt dat het in geval van een ondeelbaar collectief belang (in geval van een algemeen belang actie dus) uitgesloten is dat iemand zich daaraan kan onttrekken. Zou dat wel kunnen, dan kan een enkel individu een algemeen belangactie frustreren en onmogelijk maken. Dat is onwenselijk en daarom door de wetgever uitgesloten.

Een schone atmosfeer als ondeelbaar collectief belang

30. Bij ondeelbare belangen c.q. bij een algemeen belangactie gaat het in feite om het verbod of gebod tot het verrichten van een enkele prestatie waarbij het algemeen belang gediend is, reden waarom niemand zich ertegen kan verzetten. Zie in dat verband ook de toelichting op artikel 3:305a lid 5 BW (citaat):

"Belanghebbenden kunnen de werkingssfeer van de rechterlijke uitspraak niet uitsluiten wanneer wordt opgekomen voor belangen die zich er slechts voor lenen om via individuele acties te worden beschermd, zoals bijvoorbeeld het belang bij een schone atmosfeer. In dat geval, waarin sprake is van een 'ondeelbare rechtsverhouding', gaat het om de veroordeling tot het verrichten van één prestatie, waarbij allen belanghebbende zijn. Zou uitsluiting ook dan mogelijk zijn, dan zou één individu de collectieve actie volledig kunnen dwarsbomen." ¹²
(onderstreping advocaat)

---

11 Conclusie plv. PG Langemeijer en AG Wissink in de Urgenda zaak onder 2.4.

12 T&C 2017 art. 3:305a sub 6 p.2343 en 2344.

31. Dit citaat verduidelijkt veel, zo niet alles. Om in termen van het citaat te blijven: in de onderhavige zaak tegen RDS wordt opgekomen voor een ondeelbaar algemeen belang, namelijk het algemeen belang op een schone en veilige atmosfeer; een atmosfeer die gevrijwaard blijft van een te hoge CO₂-concentratie zodat een gevaarlijke klimaatverandering voorkomen kan worden. De consensus is universeel dat dit een ondeelbaar algemeen belang is.

De definitie van een veilige atmosfeer is wereldwijd hetzelfde

32. Niet alleen bestaat er mondiale consensus over de ondeelbaarheid van het algemeen belang van het voorkomen van gevaarlijke klimaatverandering, er is ook sprake van een specifieke mondiale grenswaarde die in acht moet worden genomen ter voorkoming van het algemeen gevaar dat daarmee verband houdt. Die mondiale grenswaarde is voor iedereen ter wereld hetzelfde.
33. De wereldwijde klimaatdefinitie van een veilige atmosfeer is met de 2°C-doelstelling van het Bali Akkoord uit 2007 (en de verdere VN besluiten naar aanleiding daarvan) gesteld op een CO₂eq-concentratie in de atmosfeer van 450 ppm als maximale grenswaarde. Sinds de striktere temperatuurdoelstelling van het Parijs Akkoord is die grenswaarde naar beneden bijgesteld en bedraagt nu maximaal 430 ppm. In de dagvaarding is dit uitgebreid toegelicht en is erop gewezen dat deze feiten ook door de rechtbank en het gerechtshof in de Urgenda zaak zijn vastgesteld.¹³ Door RDS zijn deze grenswaarden ook niet betwist.
34. De Hoge Raad heeft deze feiten rondom temperatuurdoelstellingen en de verbonden concentratieniveaus van 450 respectievelijk 430 ppm eveneens in zijn arrest overgenomen. Op basis daarvan en rekening houdend met het feit dat in 2019 het concentratieniveau zich al boven de 400 ppm bevond, heeft de Hoge Raad geconstateerd dat de totale wereldwijd resterende ruimte om CO₂ uit te stoten (aangeduid met het carbon budget) nog maar zeer beperkt is.¹⁴
35. Op dit beperkte carbon budget c.q. koolstofbudget kom ik in relatie tot de vorderingen tegen RDS op dag 3 nog te spreken. Voor nu is van belang te constateren dat een veilige atmosfeer in relatie tot klimaatverandering op mondiaal niveau vertaald is naar maximale grenswaarden in de atmosfeer en die zijn voor iedereen op de wereld hetzelfde.
36. Anders dan RDS veronderstelt, is er in relatie tot de CO₂-problematiek geen sprake van een situatie waarin per individuele eiser gekeken zou moeten worden of de grenswaarde wel of niet overschreden zal worden. Deze zaak laat zich daarom in het geheel niet vergelijken met de door RDS aangehaalde stikstofzaak tegen de Nederlandse Staat.
37. Er spelen in deze algemeen belangactie rondom de mondiale CO₂-problematiek daarom ook geen relevante persoonlijke omstandigheden die afgewogen zouden moeten worden om tot een onrechtmatigheidsoordeel te kunnen komen over de gedragingen van RDS. Temeer niet omdat het in deze algemeen belangactie niet gaat om een schadevergoedingsactie maar om een preventieve gebodsactie.

---

¹³ Dagvaarding p.15-19, 86, 103-106, 147, 153-158, 201-209.

¹⁴ Hoge Raad in Urgenda zaak onder 6 en 7.

38. Ten aanzien van een verbods- of gebodsactie uit onrechtmatige daad, heeft de Hoge Raad uitgemaakt dat daartoe slechts vereist is aan te tonen dat een concreet belang bij het verbod of gebod bestaat, in die zin dat een concrete en reële dreiging bestaat dat de bestreden handelingen zullen plaatsvinden. Voor het vragen van een verbod of gebod is de concrete dreiging van de bestreden handelingen dus voldoende.¹⁵
39. In deze zaak gaat de dreiging van schade aan mens en milieu uit van het concernbeleid van RDS. Het is dit beleid en zijn uitvoering en hetgeen daarmee samenhangt, waartegen in deze zaak wordt opgekomen. Voor het kunnen verkrijgen van het gevraagde gebod hoeft niet te worden gesteld wie waar en wanneer precies schade zal lijden als gevolg van dat beleid. Individuele omstandigheden zijn in dat verband dus niet relevant.
40. Plv. PG Langemeijer en AG Wissink stellen ter zake in hun conclusie bij de Urgenda zaak (citaat):
- “[D]at voor toewijzing van een verbod of bevel op grond van art. 3:296 in verbinding met art. 6:162 BW geen aantoonbare of dreigende schade is vereist, en evenmin oorzakelijk verband met een reeds gepleegde onrechtmatige daad. Wel moet sprake zijn van een dreigende belangen aantasting als gevolg van het gevreesde onrechtmatig handelen.”¹⁶*
41. Uit de Urgenda zaak volgt dat van het algemene gevaar dat is verbonden aan een gevaarlijke klimaatverandering, voldoende dreiging uitgaat om via een algemeen belangactie preventieve maatregelen te mogen vorderen. Of zoals uw rechtbank in de Urgenda zaak overwoog:
- “Het staat vast dat mede door de Nederlandse broeikasgasuitstoot klimaatverandering optreedt. Vast staat ook dat in Nederland reeds nu de negatieve gevolgen daarvan worden ondervonden, zoals overvloedige neerslag, en dat daarom ook nu al adaptatiemaatregelen worden getroffen om Nederland “klimaatbestendig” te maken. Verder staat vast dat als de mondiale, mede door Nederland veroorzaakte, uitstoot niet scherp daalt, zich waarschijnlijk een gevaarlijke klimaatverandering zal voordoen. Naar het oordeel van de rechtbank is de mogelijkheid van schade voor degenen wier belangen Urgenda behartigt, onder wie de huidige en toekomstige generatie Nederlanders, zodanig groot en concreet dat de Staat, gegeven de op hem rustende zorgplicht, een adequate bijdrage, groter dan de huidige, moet leveren om gevaarlijke klimaatverandering te voorkomen.”¹⁷ (onderstreping advocaat)*
42. De algemene gevolgen van gevaarlijke klimaatverandering volstaan dan ook voor het vragen van een preventieve algemeen belangactie. Individuele feiten en omstandigheden spelen, anders dan RDS suggereert, geen rol bij de beoordeling van de onrechtmatigheidsvraag in deze kwestie.

---

¹⁵ Zie ook plv. PG Langemeijer en AG Wissink in hun conclusie in de Urgenda zaak onder 2.8 en 2.9 met verwijzingen.

¹⁶ Zie ook plv. PG Langemeijer en AG Wissink in hun conclusie in de Urgenda zaak onder 2.10

¹⁷ Rechtbank in Urgenda zaak onder 4.89

Er kan voor binnenlandse, buitenlandse en toekomstige belangen worden opgekomen

43. Het feit dat een te hoge concentratie CO₂ in de atmosfeer een gevaar is voor alles en iedereen op de wereld en ook een gevaar betekent voor toekomstige generaties, betekent niet dat er geen collectief algemeen belang is, zoals RDS stelt. Het betekent dat er bij uitstek een collectief algemeen belang is.
44. Het zou ook vreemd zijn, zoals ook Langemeijer en Wissink in hun Urgenda conclusie menen, als een collectieve mensenrechtenschending niet door het EVRM zou worden bestreken terwijl talloze kleinschaliger gevallen – stuk voor stuk – wel onder het materiële bereik daarvan zouden vallen.¹⁸
45. Het is daarom niet verwonderlijk dat de rechtbank in haar Urgenda-uitspraak heeft beslist dat Urgenda zowel voor Nederlandse belangen als voor buitenlandse belangen als voor de belangen van toekomstige generaties kan opkomen. Ik citeer uw rechtbank:

“De vorderingen van Urgenda tegen de Staat behoren in beginsel inderdaad tot het soort vorderingen dat de Nederlandse wetgever toelaatbaar acht en met artikel 3:305a BW mogelijk heeft willen maken [...] Nu Urgenda op grond van haar statuten het belang van een “duurzame samenleving” behartigt, komt zij op voor een belang dat naar zijn aard de landsgrenzen overschrijdt. Urgenda kan daarom het feit dat de Nederlandse emissies ook gevolgen hebben voor personen buiten de Nederlandse landsgrenzen, mede ten grondslag leggen aan haar vorderingen, die immers tegen dergelijke emissies zijn gericht [...] Het begrip “duurzame samenleving” kent verder een intergenerationele dimensie [...] Wanneer Urgenda opkomt voor het recht van (niet alleen de huidige, maar ook) toekomstige generaties op beschikbaarheid van natuurlijke hulpbronnen en een veilig en gezond leefklimaat, streeft zij dus evenzeer het belang van een duurzame samenleving na.”¹⁹

46. Na deze overwegingen, die erop duiden dat het opkomen tegen het wereldwijde klimaatgevaar bij uitstek een collectief algemeen belang dient, komt de rechtbank vervolgens tot de slotsom (citaat):

“dat Urgenda voor zover zij voor zichzelf optreedt, in volle omvang ontvankelijk is in haar vorderingen.”²⁰

47. Om de ter zake concluderende woorden van Langemeijer en Wissink in hun conclusie bij de Urgenda zaak aan te halen:

“De Rechtbank heeft Urgenda in haar vordering ontvankelijk geacht voor zover zij optreedt voor zichzelf, ook voor zover zij de belangen behartigt van personen buiten de Nederlandse landsgrenzen en van toekomstige generaties.”²¹

---

18 Zie ook plv. PG Langemeijer en AG Wissink in hun conclusie in de Urgenda zaak onder 3.15

19 Rechtbank in Urgenda zaak onder 4.6-4.8.

20 Rechtbank in Urgenda zaak onder 4.9.

21 Conclusie plv. PG Langemeijer en AG Wissink in de Urgenda zaak onder 2.6

48. Deze rechtsoverwegingen van de rechtbank zijn overeind gebleven in het hoger beroep en in de cassatieprocedure. Weliswaar heeft de Staat bij het hof gegriefd tegen de vaststelling door de rechtbank dat door Urgenda ook kan worden opgekomen voor buitenlandse belangen en de belangen van toekomstige generaties, maar in die grief is het Hof niet meegegaan. Het hof heeft ter zake overwogen:

“Bij deze grief heeft de Staat geen belang, aangezien de vordering van Urgenda ook reeds toewijsbaar is voor zover Urgenda opkomt voor de belangen van de huidige generatie Nederlanders [...] Het is immers zonder meer aannemelijk dat reeds de huidige generatie Nederlanders, met name doch niet uitsluitend de jongeren onder hen, tijdens hun leven te maken zullen krijgen met de nadelige gevolgen van klimaatverandering indien de wereldwijde uitstoot van broeikasgassen niet adequaat wordt teruggedrongen. Op de door de Staat in deze grief aan de orde gestelde vragen hoeft het hof dus niet in te gaan.” ²²

49. Door de rechtbank is de gelijksoortigheid van de collectieve belangen wereldwijd aangenomen en ook voor toekomstige generaties. Het Hof en de Hoge Raad hebben die conclusie vervolgens niet bestreden en deze gelaten voor wat het is. Het feit dat de 7 eisende NGO's gelijk Urgenda met deze zaak opkomen tegen het wereldwijde klimaatgevaar, dient dus bij uitstek het collectief algemeen belang.

Ook in geval van uitsluitend Nederlandse belangen zijn de NGO's ontvankelijk

50. Zelfs al zou aan het collectief algemeen belang waarvoor de NGO's opkomen, een geografische beperking tot Nederland worden aangebracht (waar rechtens geen grond voor is), dan staat dit de ontvankelijkheid van de NGO's natuurlijk niet in de weg. Zij komen immers uitdrukkelijk ook voor de Nederlandse milieubelangen en ingezetenen in deze zaak op.. Ook dat behoort tot de statutaire doelomschrijvingen van de zevende eisende NGO's.
51. Het dient in alle gevallen uitdrukkelijk ook het belang van de beide ontwikkelingshulp NGO's die als eisers optreden, te weten Both Ends en ActionAid. Immers, als de belangen van Nederlandse ingezetenen ertoe leiden dat RDS haar mondiale CO₂-emissies moet reduceren, dan is dat ook in het belang van de armste ingezetenen in de ontwikkelingslanden. De beperking van emissies door RDS zorgt immers voor een verminderde bijdrage van de mondiale opwarming en daarvan profiteert iedereen in de wereld.

De universaliteit blijkt uit de normen en normschending waarop een beroep wordt gedaan

52. Het is heel goed te begrijpen waarom de hiervoor aangehaalde rechtsoverwegingen van de rechtbank in de Urgenda zaak inzake de brede belangenbehartiging van huidige en toekomstige generaties, ook in deze zaak tegen RDS navolging verdienen.
53. De rechtbank heeft er namelijk terecht op gewezen dat deze brede belangenbescherming van de belangen van zowel Nederlandse, buitenlandse en toekomstige generaties, inherent is aan een duurzame samenleving en met zoveel woorden ook terugkeert in de rechtsnormen die worden ingeroepen ter bescherming van de leefomgeving. De rechtbank stelt daarover (citaat):

---

²² Gerechtshof in Urgenda zaak onder 37.

“Dit belang van een duurzame samenleving wordt met zoveel woorden genoemd in de rechtsnorm waarop Urgenda zich beroept voor de bescherming tegen activiteiten die (in haar visie) niet “duurzaam” zijn en dreigen te leiden tot ernstige gevaren voor ecosystemen en menselijke samenlevingen. Hier is mede te verwijzen naar artikel 2 van het VN Klimaatverdrag. Het beroep van Urgenda op de artikelen 2 en 8 EVRM ligt in het verlengde van haar statutaire doelstellingen. Ook deze bepalingen strekken immers tot bescherming van de belangen waarvoor zij opkomt.”

54. Het beschermen van ecosystemen en menselijke samenlevingen wereldwijd is, zoals de rechtbank terecht aanhaalt, inherent aan de norm van artikel 2 van het VN Klimaatverdrag om een gevaarlijke klimaatverandering te voorkomen. Ik verwijs ter zake ook terug naar de dagvaarding en het openingspleidooi, waar dit verder is toegelicht.²³
55. De door Milieudefensie c.s. ingeroepen normen uit het VN Klimaatverdrag, het Parijs akkoord, het EVRM, de andere mensenrechtenverdragen en UN Guiding Principles on Business and Human Rights, zijn universeel en hebben allemaal tot doel de universele collectieve algemene belangen te dienen. Het gaat om normen en belangen die universeel onderschreven worden en die allemaal dezelfde kant op wijzen, namelijk dat gevaarlijke klimaatverandering moet worden voorkomen.
56. Het behartigen van dit universele belang om gevaarlijke klimaatverandering tegen te gaan, brengt geen tegenstrijdigheid met andere zwaarwegende maatschappelijke belangen teweeg, zoals energiearmoede en armoede in het algemeen. Het voorkomen van gevaarlijke klimaatverandering is juist een harde randvoorwaarde om deze en andere maatschappelijke belangen te kunnen blijven behartigen.
57. Dat is waarom ook de twee NGO's die zich bezighouden met ontwikkelingssamenwerking en armoedebestrijding in de wereld, te weten Both Ends en ActionAid, in deze zaak voor het collectief belang van een adequate klimaataanpak opkomen. Zonder adequate klimaataanpak dreigt de ontwikkelingshulp van de afgelopen decennia door klimaatverandering ongedaan gemaakt te worden. Zonder klimaataanpak dreigen honderden miljoenen mensen geen uitzicht te hebben om hun armoede ooit te kunnen ontstijgen. Anders dan RDS suggereert is er daarom geen sprake van tegenstrijdige belangen binnen de 'achterban' van de verschillende NGO's. Het voorkomen van gevaarlijke klimaatverandering en andere belangrijke mondiale vraagstukken zoals armoedebestrijding zijn synergetisch aan elkaar. Hierop kom ik op dag 2 in dit meerdaags pleidooi inhoudelijk nog terug.

Gelijksoortige belangen en tegenstrijdige belangen

58. Het onderwerp van deze brede maatschappelijke belangenafweging hoeft ook pas later in de procedure behandeld te worden omdat deze belangenafweging, anders dan RDS betoogt, geen rol speelt in de beoordeling van de ontvankelijkheidsvraag.

---

23 Dagvaarding p.14, 77, 98-101, 125, 129-130.

59. Het gaat bij de ontvankelijkheidsvraag namelijk blijkens artikel 3:305a lid 1 BW om de vraag of er een rechtsvordering wordt ingesteld die strekt tot bescherming van gelijksoortige belangen van andere personen. Centraal criterium is dus de rechtsvraag die met de rechtsvordering wordt opgeworpen. Zodra het beantwoorden van deze rechtsvraag kan dienen ter bescherming van gelijksoortige belangen van anderen, is aan de genoemde voorwaarden van artikel 3:305a lid 1 voldaan. Voor een maatschappelijke belangenafweging is bij de ontvankelijkheidsvraag daarom geen plaats.
60. Er kan geen twijfel over bestaan dat de voorgelegde rechtsvraag in deze zaak die – net als in de Urgenda zaak - in hoofdzaak is gebaseerd op het VN Klimaatverdrag, het Parijs Akkoord en artikel 2 en 8 EVRM, tevens de gelijksoortige belangen van andere personen raakt.
61. Zowel rechtbank, gerechtshof als Hoge Raad hebben dit in de Urgenda zaak vastgesteld. Voor geen van de rechtscolleges is het problematisch gebleken dat klimaatverandering geen specifieke, op voorhand af te bakenen groep van potentiële slachtoffers bedreigt, maar in potentie de gehele wereldbevolking bedreigt. Dit houdt verband met het hiervoor besproken algemeen beschermingsbereik van zowel de klimaatverdragen als het EVRM. Het houdt ook verband met de aard van milieuzaken in algemene zin.²⁴
62. De Hoge Raad oordeelt in de Urgenda zaak in dat verband (citaat):
- “De hierbij aan de orde zijnde belangen van [de] ingezetenen zijn immers voldoende gelijksoortig en lenen zich dan ook voor bundeling, zodat een efficiënte en effectieve rechtsbescherming ten behoeve van hen wordt bevorderd. Juist bij milieuzaken zoals de onderhavige is rechtsbescherming door een dergelijke bundeling van belangen bij uitstek efficiënt en effectief. Dit is ook in overeenstemming met art. 9 lid 3 in verbinding met art. 2 lid 5 van het Verdrag van Aarhus, dat belangenorganisaties toegang tot de rechter garandeert om op te komen tegen de schending van het milieurecht, en in overeenstemming met art. 13 EVRM [..]”*²⁵
63. De gelijksoortigheid van de in het geding zijnde belangen, is ook verduidelijkt door plv. PG Langemeijer en AG Wissink in hun conclusie bij de Urgenda zaak. Zij verwerpen de opvatting van de Staat dat bij preventieve actie tegen klimaatverandering geen sprake zou zijn van gelijksoortige belangen. Volgens de Staat zouden artikel 2 en 8 EVRM alleen bescherming bieden tegen specifiek individualiseerbare rechten van personen en niet de bescherming van de samenleving als geheel tot doel hebben. Langemeijer en Wissink weerleggen dit verweer van de Staat(citaat):

---

24 Zie o.m. HR 27-06-1986, NJ 1987/743 (Nieuwe Meer arrest); ECLI:NL:HR:1986:AD3741

25 Hoge Raad in Urgenda zaak onder 5.9.2.

“De rechtspraak van het EHRM over positieve verplichtingen uit art. 2 en 8 EVRM biedt geen steun voor de door de Staat verdedigde opvatting dat het EVRM “alleen individuele rechten garandeert”. Het EHRM heeft, integendeel, geoordeeld dat art.2 EVRM in bepaalde gevallen “general protection to society” biedt en heeft ook aan art. 8 EVRM een algemeen beschermingsbereik toegekend, daar waar het EHRM dat nodig achtte omwille van de effectiviteit van de betrokken rechten.”²⁶

De Hoge Raad heeft hun conclusie gevolgd.

64. Net als in de Urgenda zaak kan dus met de onderhavige preventieve actie tegen RDS opgekomen worden voor de bescherming van de belangen die de eisende NGO's in deze zaak vertegenwoordigen. Juist bij milieuzaken zoals de onderhavige is rechtsbescherming door een dergelijke bundeling van belangen bij uitstek efficiënt en effectief.

65. De gevraagde collectieve rechtsbescherming kan ook betrekking hebben op de bescherming van de samenleving als geheel. Dit houdt mede verband met de rechtsnormen die aan de vorderingen tegen RDS ten grondslag zijn gelegd, omdat deze de bescherming van de samenleving tot doel hebben. Langemeijer en Wissink concluderen dan ook (citaat):

“het EHRM eist immers een effectieve bescherming en actieve bescherming van de door art. 2 en 8 EVRM gewaarborgde rechten (zie alinea 2.37 e.v.). Die bescherming moet, waar mogelijk door preventief optreden gerealiseerd worden (alinea 2.53 e.v.) en strekt zich in specifieke gevallen uit tot de gehele maatschappij (alinea 2.59 e.v.).”²⁷

66. Er kan dus in relatie tot het gevaar van klimaatverandering voor gelijksoortige belangen van de gehele maatschappij worden opgekomen. Daarbij is niet van belang dat anderen in de samenleving wellicht vinden dat hun belangen tegengesteld zijn aan die waarvoor in deze procedure wordt opgekomen.

67. Dat het bij de ontvankelijkheidsvraag niet van belang is of en in welke mate er tegengestelde belangen zijn, is ook duidelijk verwoord door toenmalige advocaat-generaal Huydecoper in zijn conclusie bij de zaak Baas in eigen huis/Plazacasa.²⁸ Huydecoper concludeerde (citaat):

“[D]e ‘gelijksoortige belangen’ waar art. 3:305a lid 1 BW op ziet, kunnen zeer wel bestaan, ook als de belangen van zeer wezenlijke groepen van andere belanghebbenden daaraan tegengesteld zijn — het kan zelfs zo zijn dat dat voor de meerderheid van de belanghebbenden het geval is. De collectieve actie is er niet alleen om kracht bij te kunnen zetten aan de belangen van een (zwijgende) meerderheid, maar is — juist — ook beschikbaar wanneer het niet een grote meerderheid is maar een kleine meerderheid of zelfs een minderheid, die aan de orde wenst te stellen dat er inbreuk wordt gemaakt op rechten waarbij de betrokkenen belang hebben.”²⁹

---

26 Conclusie plv. PG Langemeijer en AG Wissink in de Urgenda zaak onder 3.33.

27 Conclusie plv. PG Langemeijer en AG Wissink onder 3.14; de in het citaat onderstreepte woorden zijn door Langemeijer en Wissink in schuine accentuerende letters geschreven.

28 Conclusie AG Huydecoper voor HR 26 februari 2010, NJ 2011/473

29 Conclusie AG Huydecoper voor HR 26 februari 2010, NJ 2011/473 overweging 17

68. In de Urgenda zaak is dezelfde lijn gevolgd, met een expliciete verwijzing naar de wetsgeschiedenis.³⁰ Een en ander is ook al uitvoerig toegelicht in de dagvaarding.³¹ Het is dus irrelevant of de ingestelde rechtsvordering mogelijk tegengesteld is aan belangen van anderen. Het is evident dat het slagen van de rechtsvordering van Milieudefensie c.s. door RDS niet wordt beschouwd als in het belang van de Shell groep, maar dat is dus niet ter zake dienend.
69. Het door RDS gevoerde verweer over tegengestelde belangen vormt daarom geen beletsel voor de ontvankelijkheid. De ontvankelijkheidstoets is niet de plaats om een belangenafweging te maken. Die belangenafweging kan eventueel wel een rol spelen bij de materiële vraag aangaande de onrechtmatigheid van de gedragingen van RDS. In die context zal er door Milieudefensie c.s. daarom op dag 2 en 3 van het pleidooi nog op terug worden gekomen.
70. Niet alleen de afweging van andere belangen hoort niet thuis in de ontvankelijkheidsvraag, hetzelfde geldt ook voor de vraag of van een eventueel gebod een effect valt te verwachten op het niveau van de wereldwijde emissies. Ook deze vraag is geen onderdeel van de ontvankelijkheidstoets, zoals RDS ten onrechte lijkt te suggereren. Die vraag zal dus eveneens pas bij de materiële behandeling van de onrechtmatige daad aan de orde komen. Daar zal blijken dat het opleggen van het gebod wel effect zal hebben op de wereldwijde emissies.

Conclusie ten aanzien van de ontvankelijkheid van de NGO's

71. Er is in deze zaak sprake van een algemeen belangactie waarbij het ondeelbare belang van een schone atmosfeer en het gevrijwaard blijven van een gevaarlijke klimaatverandering centraal staat. De stichtingen en verenigingen komen in deze zaak op voor dit algemeen belang dat zij blijkens hun statuten en activiteiten behartigen, en dat dus in zoverre hun eigen belang is.
72. Het gaat in deze zaak evident ook om een bundeling van belangen die voldoende gelijksoortig zijn en die conclusie is ook al door ons hoogste rechtcollege getrokken.
73. Dat de belangen van RDS en anderen tegengesteld kunnen zijn aan de belangen waarmee met deze juridische actie door de NGO's wordt opgekomen is niet relevant, althans niet in relatie tot de ontvankelijkheidsvraag. Niets verzet zich derhalve tegen het ontvankelijk verklaren van de zeven eisende NGO's.
74. Kom ik nu toe aan een nadere toelichting van de ontvankelijkheid van de eisende burgers.

De ontvankelijkheid van de burgers

75. Er is met het voorgaande reeds verduidelijkt dat er voor de burgers niet wordt opgetreden via een groepsactie. De 17.379 individuele personen komen daarentegen ieder voor zich uitsluitend op voor hun eigen belang, via de reguliere weg van art. 3:303 BW.

---

30 Hof in Urgenda zaak onder 38 en Conclusie plv. PG Langemeijer en AG Wissink onder 2.5

31 Dagvaarding par. 120

76. De individuele personen zijn allen Nederlandse ingezetenen en menen allen een eigen individueel belang bij deze zaak tegen RDS te hebben. Ieder voor zich hebben zij daarom een individuele procesvolmacht aan de Vereniging Milieudefensie verleend. Hun vorderingen zijn identiek aan die van de NGO's, zij het dat de grondslag voor hun identieke vorderingen het individuele belang is.
77. Naar aanleiding van de dagvaarding heeft het advocatenkantoor van RDS gevraagd om inzage in de inhoud en de totstandkoming van de betreffende volmachten. Die inzage is namens Milieudefensie c.s. verstrekt en daarop zijn de volmachten door RDS als verifieerbaar, correct en rechtsgeldig geaccepteerd. RDS heeft daarom in de conclusie van antwoord op dit punt geen verweer gevoerd. De rechtsgeldigheid van de door Milieudefensie c.s. verkregen procesvolmachten staat dus tussen partijen vast.
78. Via deze verkregen procesvolmachten komt de Vereniging Milieudefensie dus naast haar eigen belang tevens op voor de 17.379 individuele personen die via haar voor hun individuele belangen wensen op te komen. Twee van deze individuele personen zijn hier vandaag aanwezig. Het betreft mevrouw Loudi Langelaan en de heer Jogchum Kooi. Loudi is 26 jaar, freelance journalist en woonachtig in Amsterdam. Jogchum is 75 jaar, gepensioneerd, trotse grootvader van drie kleinkinderen en woonachtig in Hilversum.
79. Voor beide individuele eisers hier aanwezig geldt hetzelfde als voor de overige 17.377 particuliere mede-eisers. Zij zien in een gevaarlijke klimaatverandering en de gedragingen van RDS die daaraan ten grondslag liggen, een bedreiging voor hun recht op leven en hun recht op een gezond en ongestoord gezinsleven. De gevolgen van een gevaarlijke klimaatverandering in Nederland en daarbuiten kunnen zij geen van allen ontlopen en zij zullen die gevolgen lijdzaam moeten ondergaan tenzij zij preventief tegen deze gevolgen kunnen opkomen. Tenzij gevaarlijke klimaatverandering kan worden voorkomen, zullen de individuele eisers allemaal blootgesteld worden aan intensievere weersextremen in Nederland zoals stortregens, stormen, droogtes en hitteperiodes, alsook aan de andere gevolgen van gevaarlijke klimaatverandering. Hun kinderen en/of kleinkinderen zullen evenzeer en in nog ernstigere mate aan die gevolgen worden blootgesteld.
80. Ook de negatieve invloed van gevaarlijke klimaatverandering op de mondiale voedselketen zal eisers bijvoorbeeld raken, alsook de mondiale instabiliteit die van gevaarlijke klimaatverandering het gevolg zal zijn. Deze directe en indirecte gevolgen van gevaarlijke klimaatverandering zijn al uitgebreid toegelicht in de dagvaarding.
81. Beide individuele eisers menen, net als de overige ruim 17.000 eisers, dat aan RDS niet het recht toekomt hun leefomgeving en dat van hun kinderen en kleinkinderen drastisch te veranderen en onveilig te maken. Zij menen dat RDS jegens hen persoonlijk de juridische verplichting heeft bij te dragen aan het voorkomen van een gevaarlijke klimaatverandering. Zij menen bij hun vorderingen jegens RDS ook voldoende persoonlijk belang te hebben. Alvorens dat toe lichten, keer ik eerst even terug naar de Urgenda uitspraak van uw rechtbank.

82. Door Urgenda is in haar zaak tegen de Staat in eerste aanleg eveneens opgekomen voor een groep van 886 individuele eisers via eveneens een van ieder van hen verkregen procesvolmacht.³² De rechtbank heeft er toen voor gekozen om vanwege de toewijzing van de vordering aan Urgenda, de vorderingen van de individuele eisers niet meer te behandelen en deze op praktische gronden af te wijzen. De rechtbank overweegt op dat punt (citaat):

*“Ook als kan worden aangenomen dat de individuele eisers zich inderdaad wel op de artikelen 2 en 8 EVRM kunnen beroepen, zullen hun vorderingen niet (kunnen) leiden tot een andere beslissing dan die waarop Urgenda voor zichzelf aanspraak kan maken. In deze situatie hebben deze individuele eisers naar het oordeel van de rechtbank geen voldoende (eigen) belang naast dat van Urgenda. Mede op praktische gronden brengt dit de rechtbank tot afwijzing van de vordering voor zover deze namens hen is ingesteld. De ontvankelijkheidsvraag kan onbeantwoord blijven.”*³³

83. De rechtbank heeft de ontvankelijkheidsvraag in de Urgenda zaak dus onbeantwoord gelaten en de vorderingen op praktische gronden afgewezen. De individuele eisers in deze zaak tegen RDS hebben begrip voor deze overwegingen van de rechtbank en zij begrijpen heel goed dat hun belangen ook gediend kunnen worden met een aan RDS op te leggen gebod via de algemeen belangactie van de 7 NGO's. Ook de individuele eisers zullen een gat in de lucht springen als via de algemeen belangactie van de 7 NGO's een halt kan worden toegeroepen aan het gevaar dat RDS voor hen en hun toekomst creëert.
84. Niettemin menen zij dat zij een eigen recht en belang hebben waarvoor zij in rechte op moeten kunnen komen. Het gaat immers om de schending van de hun persoonlijk toekomstige onvervreembare en fundamentele rechten op leven en op een ongestoord gezinsleven.
85. Indien op basis van de voor Nederland verwachte gevolgen van gevaarlijke klimaatverandering moet worden vastgesteld dat die fundamentele rechten geschonden dreigen te worden, hebben de particuliere eisers er belang bij om dit ook jegens hen vastgesteld te zien en om daartegen beschermd te worden middels toewijzing van het gevorderde. De individuele eisers hebben niet alleen belang bij het door hen gevorderde voor zover het door de NGO's gevorderde zou worden afgewezen, zij hebben dit belang nadrukkelijk ook nog steeds indien het gevorderde reeds aan de NGO's wordt toegewezen.
86. Ik kom over dit blijvende belang van de individuele eisers om naast de NGO's hun vorderingen toegewezen te krijgen, zo nog uitvoerig te spreken. Ik zal nu eerst nader verduidelijken waarom de individuele eisers aan hun stelplicht voldoen en dat zij voldoende concrete feiten aan hun individuele vorderingen ten grondslag leggen. Daaruit zal blijken dat zij voldoende eigen belang hebben bij de ingestelde vorderingen en in het gevorderde ontvankelijk moeten worden verklaard.

---

32 Rechtbank in Urgenda zaak onder 4.10 en 4.108.

33 Rechtbank in Urgenda zaak onder 4.109

87. Milieudefensie c.s. meent dat uit hetgeen in de Urgenda zaak is vastgesteld ten aanzien van de klimaatgevolgen voor Nederland en hetgeen naar aanleiding daarvan door Hof en Hoge Raad is overwogen, kan worden afgeleid dat de individuele eisers ook ieder afzonderlijk en gezamenlijk ('schouder aan schouder') tegen de dreigende aantasting van hun recht op leven en ongestoord gezinsleven moeten kunnen opkomen. Daar doet niet aan af, althans daar zou niet aan af mogen doen, dat voor geen van de individuele eisers nu al specifiek kan worden vastgesteld wanneer zij door welke gevolgen van gevaarlijke klimaatverandering getroffen zullen worden. De aantoonbare reële dreiging van de aantasting van hun recht op leven en hun recht op een ongestoord gezinsleven zou voldoende moeten zijn in het kader van een preventieve actie.
88. Feit is dat in Nederland en de rest van de wereld het klimaat en de leefomgeving grilliger, extremer, gevaarlijker en minder productief zullen worden. Daar gaat op zichzelf al een zodanige dreiging voor ieder individu vanuit dat daartegen niet alleen met een algemeen belangactie moet kunnen worden opgekomen. Dat zou namelijk betekenen dat bij het ontbreken van de mogelijkheid om via artikel 3:305a BW een algemeen belangactie in te stellen, er rechtens geen vergelijkbare mogelijkheid zou bestaan om de grootst mogelijke beschadiging van de menselijke leefomgeving tegen te gaan. Milieudefensie c.s. kan zich niet voorstellen dat dit een redelijke of wenselijke uitkomst zou zijn.
89. De gevolgen die voor Nederland en de wereld voorzien worden bij een gevaarlijke klimaatverandering zijn zo ernstig en alomvattend dat aangenomen moet worden dat daarmee ieders individuele leven en individuele gezinsleven bedreigd wordt. Dat zou genoeg moeten zijn voor het kunnen instellen van een individuele preventieve vordering zoals in deze zaak aan de orde is. Milieudefensie c.s. meent die conclusie ook te mogen trekken kijkend naar de verschillende overwegingen in de Urgenda zaak. Ik haal er enkele aan.
90. Plv. PG Langemeijer en AG Wissink concludeerden (citaat):
- "Aantoonbare (dreiging van) schade is voor het aannemen van een schending van art. 2 en 8 EVRM – en voor het uitspreken van een op art. 3:296 BW gegronde bevel – niet vereist. Het gaat erom of een reële bedreiging bestaat dat de door art. 2 en 8 EVRM beschermde belangen van individuen zullen worden aangetast."*³⁴
91. Het Hof had eerder al in dat verband overwogen (citaat):
- "Blijkens het voorgaande moet dan ook naar het oordeel van het hof worden gesproken van een reële dreiging van een gevaarlijke klimaatverandering, waardoor er een ernstig risico bestaat dat de huidige generatie ingezetenen zal worden geconfronteerd met verlies van leven en/of verstoring van het gezinsleven. Zoals het hof hiervoor heeft overwogen, volgt uit de artikelen 2 en 8 EVRM een verplichting voor de Staat om tegen deze reële dreiging bescherming te bieden."*³⁵

---

34 Conclusie plv. PG Langemeijer en AG Wissink onder 3.11

35 Hof in Urgenda zaak onder 45

92. De Hoge Raad overweegt op zijn beurt in overweging 5.6.2. van zijn arrest (citaat):

"[Er] is geen andere conclusie mogelijk dan dat de Staat op grond van de art. 2 en 8 EVRM gehouden zou zijn om maatregelen te nemen tegen de reële dreiging van een gevaarlijke klimaatverandering. Gelet op het hiervoor in 4.2-4.7 overwogene gaat het hierbij immers om een 'real and immediate risk' als hiervoor in 5.2.2 bedoeld en is hierbij het risico aanwezig van een ernstige aantasting van het leven en welzijn van ingezetenen van Nederland. Dit geldt onder meer voor de mogelijkheid van een sterke stijging van de zeespiegel, waardoor Nederland voor een deel onbewoonbaar kan worden. De omstandigheid dat dit risico zich eerst over enkele decennia zal kunnen realiseren en geen specifieke (groep van) personen betreft maar grote delen van de bevolking, brengt anders dan de Staat aanvoert, niet mee dat de art. 2 en 8 EVRM geen bescherming zouden bieden tegen deze dreiging [...] Reeds het bestaan van een voldoende reële mogelijkheid van verwezenlijking van dit risico brengt derhalve mee dat passende maatregelen dienen te worden genomen." ³⁶

93. De Hoge Raad verwijst vervolgens even later terug naar het hiervoor geciteerde en concludeert (citaat)

"Klimaatverandering bedreigt mensenrechten, zoals volgt uit hetgeen hiervoor in 5.6.2. is overwogen." ³⁷

94. De Hoge Raad vervolgt direct met de woorden (citaat):

"Dit wordt ook buiten het verband van de Raad van Europa internationaal erkend. Om een behoorlijke bescherming te garanderen tegen de bedreiging van die rechten als gevolg van klimaatverandering, moet de mogelijkheid bestaan om ook met betrekking tot de hiervoor genoemde deelverantwoordelijkheid een beroep op die rechten te kunnen doen jegens individuele staten. Dit strookt met het hiervoor in 5.4.1. genoemde effectiviteitsbeginsel dat het EHRM hanteert bij de uitleg van het EVRM, en met het hiervoor in 5.5.1-5.5.3 genoemde, door art. 13 EVRM gewaarborgde recht op effectieve rechtsbescherming." ³⁸

95. Milieudefensie leest deze overwegingen van de Hoge Raad (en de daaraan voorafgaande overwegingen van het Hof en van de conclusies PG) aldus, dat de gevolgen van gevaarlijke klimaatverandering voor Nederland, een reële bedreiging zijn dat de door de artikelen 2 en 8 EVRM beschermde belangen van individuen zullen worden aangetast en dat tegen die dreiging door individuen opgekomen moet kunnen worden. Ook omdat het in artikel 13 EVRM vastgelegde recht op een effectieve rechtsbescherming alsook het door het EHRM gehanteerde effectiviteitsbeginsel dit vorderen (al dan niet doorwerkend in een onrechtmatige daadsactie via artikel 6:162 BW).

---

36 Hoge Raad in Urgenda zaak onder 5.6.2

37 Hoge Raad in Urgenda zaak onder 5.7.9

38 Hoge Raad in Urgenda zaak onder 5.7.9

96. Met andere woorden: indien een individu op basis van de dreigende klimaatgevolgen voor Nederland zijn recht op leven en op een ongestoord gezinsleven zou wensen te beschermen via een preventieve juridische actie tegen de Staat, dan volgt uit het voorgaande naar de mening van Milieudefensie c.s. dat dit individu niet alleen ontvankelijk zou moeten worden verklaard maar dat hij de vordering ook toegewezen zou moeten krijgen. Zijn rechtsvordering zou hem naar de mening van Milieudefensie c.s. niet ontzegd kunnen worden met de (enkele) stelling dat hij zijn belangen alleen kan laten vertegenwoordigen door een stichting of vereniging die voor het algemeen belang opkomt.

97. De Hoge Raad lijkt ook bewust de keuze gemaakt te hebben om eerst vast te stellen dat een individu een beroep op artikel 2 en 8 EVRM kan toekomen, om vervolgens de vraag te stellen en te beantwoorden of dan ook aan Urgenda een beroep op artikel 2 en 8 EVRM kan toekomen. Die vraag formuleert de Hoge Raad als volgt:

“(f) Kan deze verplichting op grond van artikel 2 en 8 EVRM ook worden ingeroepen bij een vordering op grond van art. 3:305a BW?” ³⁹ (onderstreping advocaat)

98. De vraag die de Hoge Raad hier stelt althans lijkt te stellen, is of naast een beroep van een individu op basis van artikel 3:303 BW ook een stichting of vereniging eenzelfde beroep op de artikelen 2 en 8 EVRM zou kunnen doen. De Hoge Raad bevestigt vervolgens naar de mening van Milieudefensie c.s. in de twee eerstvolgende alinea's dat beide mogelijkheden open staan (citaat):

“5.9.1 Uit het voorgaande volgt dat de Staat, zoals het hof heeft geoordeeld, op grond van de art. 2 en 8 EVRM verplicht is om [...] passende maatregelen te nemen tegen de dreiging van een gevaarlijke klimaatverandering.

5.9.2 Urgenda kan als belangenorganisatie die in dit geding op de voet van art. 3:305a BW opkomt voor de belangen van de ingezetenen van Nederland jegens wie de hiervoor in 5.9.1 bedoelde verplichting geldt, een beroep doen op deze verplichtingen.” ⁴⁰ (onderstreping advocaat)

99. De Hoge Raad zegt hier in samenhang beschouwd dat de Staat een verplichting jegens de ingezetenen van Nederland heeft om op grond van art. 2 en 8 EVRM passende maatregelen te nemen tegen de dreiging van een gevaarlijke klimaatverandering. Op die verplichting van de Staat jegens de ingezetenen kan ook Urgenda zich vervolgens beroepen. Zo begrijpt althans Milieudefensie c.s. de verschillende rechtsoverwegingen van de Hoge Raad, in onderlinge samenhang bezien.

100. Naar de mening van Milieudefensie c.s. kan uit dit alles worden afgeleid dat in het oordeel van de Hoge Raad besloten ligt dat ook individuele personen op basis van dezelfde feiten als die welke door Urgenda zijn gesteld ten aanzien van het algemeen belang, hun EVRM rechten geldend kunnen maken in relatie tot gevaarlijke klimaatverandering.

---

39 Hoge Raad in Urgenda zaak, vraag (f) op pagina 26.

40 Hoge Raad in Urgenda zaak onder 5.9.1 en 5.9.2

101. Milieudefensie c.s. realiseert zich dat Urgenda in hoger beroep en cassatie niet meer heeft opgetreden voor de individuele eisers zodat Hof en Hoge Raad niet concreet hebben beslist over de toewijsbaarheid aan de individuele eisers. Omdat de individuele eisers vanaf het hoger beroep geen partij meer zijn geweest bij het geschil heeft van een concrete toewijzing dus ook geen sprake kunnen zijn.
102. Niettemin wijst alles erop dat ware zij wel nog deel geweest van het geschil, zij hun vorderingen toegewezen hadden gekregen. Dit lijkt ook de enige redelijke uitleg te zijn indien acht wordt geslagen op de overwegingen van de Hoge Raad dat het in artikel 13 EVRM vastgelegde recht op een effectieve rechtsbescherming alsook het door het EHRM gehanteerde effectiviteitsbeginsel dit vorderen.
103. Een andere uitleg zou in algemene zin ook de onaanvaardbare consequentie hebben dat de EVRM rechten in verband met klimaatverandering alleen beschermd kunnen worden in die Europese landen die een algemeen belangactie mogelijk maken via een constructie vergelijkbaar aan die van artikel 3:305a BW. In andere Europese landen waar die mogelijkheid van een algemeen belangactie niet bestaat of niet de reikwijdte heeft zoals we die in Nederland kennen, zou van een klimaatgerelateerde bescherming van EVRM rechten dan geen sprake kunnen zijn.
104. Burgers zouden in die landen dan niet voor hun EVRM rechten kunnen opkomen, althans niet op basis van de algemene bedreigingen die voor hun land of regio uitgaan van gevaarlijke klimaatverandering. Zij zouden dan gedwongen worden concreet inzichtelijk te maken op welke specifieke wijze zij in de toekomst individueel bedreigd worden door de gevolgen van klimaatverandering. Dat is echter een ondoenlijk opgave omdat dit voor de toekomst niet concreet te maken is. In die landen zal dan bij gebrek aan een algemeen belangactie van bescherming tegen klimaatverandering geen sprake kunnen zijn. Dat is een uitleg die zich niet verhoudt met de door het EVRM geëiste effectieve rechtsbescherming en het door het EHRM gehanteerde effectiviteitsbeginsel.
105. Ik meen hetzelfde ook terug te lezen in de conclusies van de Urgenda zaak (citaat):

*“Dat de gevaren van klimaatverandering niet kunnen worden vertaald in specifieke risico’s voor individuele personen, mag worden aangemerkt als een feit van algemene bekendheid. De rechter kan aangeven om welke gevaren het gaat, zoals het Hof ook heeft gedaan in rov. 44, derde en vierde bulletpoint. De Staat vraagt echter het onmogelijke van het Hof door specificatie te eisen van de risico’s die klimaatverandering veroorzaakt voor specifieke c.q. concreet te identificeren (groepen van) personen die zich binnen de rechtsmacht van de Staat bevinden. Met andere woorden: indien de Staat zou worden gevolgd in zijn betoog, zouden art. 2 en art. 8 EVRM geen bescherming bieden tegen klimaatverandering, anders dan dat zij de Staat kunnen verplichten om achteraf (adaptatie-)maatregelen te nemen ter bestrijding van de effecten van klimaatverandering.”*⁴¹

---

41 Conclusie plv. PG Langemeijer en AG Wissink onder 3.13

106. Volgens Langemeijer en Wissink kan de stelplicht ten aanzien van de gevolgen van gevaarlijke klimaatverandering niet verder gaan dan het beschrijven van de algemene gevaren die daarmee voor de toekomst verbonden zullen zijn. Meer vragen dan dat is het onmogelijke vragen en dus moet de mensenrechtelijke bescherming reeds geboden worden op basis van deze algemene gevaren van klimaatverandering, die de rechter zelf kan duiden. Dat heeft het Hof ook gedaan aldus Langemeijer en Wissink met een verwijzing naar rechtsoverweging 44, derde en vierde bulletpoint van het arrest van het Hof. De gevolgen die daar door het Hof zijn omschreven zijn dezelfde gevolgen die Milieudefensie c.s. ook al in de dagvaarding heeft omschreven. Ik citeer de betreffende passages van het Hof omdat dit ook de omstandigheden zijn waarop de individuele eisers zich kunnen en mogen beroepen om bescherming te vragen zonder dat van hen kan worden gevraagd meer te stellen.

107. Het Hof beschrijft de relevante gevolgen waarnaar de conclusie verwijst als volgt:

- *“Indien de aarde met substantieel meer dan 2° C opwarmt, veroorzaakt dit onder meer overstromingen door zeespiegelstijging, hittestress door intensievere en langere hitteperiodes, toename van ziekten van de luchtwegen door verslechterde luchtkwaliteit, droogtes (met hevige bosbranden), toenemende verspreiding van infectieziekten en ernstige overstromingen als gevolg van overvloedige regenval, verstoring van de voedselproductie en de drinkwatervoorziening. Ook worden ecosystemen, flora en fauna aangetast, en treedt verlies van biodiversiteit op. De Staat heeft de hierop betrekking hebbende stellingen van Urgenda niet (gemotiveerd) bestreden, evenmin als de stelling van Urgenda dat een inadequaat klimaatbeleid in de tweede helft van deze eeuw tot honderdduizenden slachtoffers in (alleen) West-Europa zal leiden.*
- *Naarmate de opwarming verder voortschrijdt nemen niet alleen de gevolgen in ernst toe. Cumulatie van CO₂ in de atmosfeer kan ertoe leiden dat het klimaatveranderingsproces een ‘tipping point’ bereikt, hetgeen een abrupte klimaatverandering tot gevolg kan hebben waarop noch mens noch natuur zich behoorlijk kan instellen. Het risico op dergelijke ‘tipping points’ neemt “at a steepening rate” toe bij een temperatuurstijging tussen de 1 en 2 °C (AR5 p. 72).”⁴² (de onderstreepte woorden zijn door het Hof met schuine letters geaccentueerd)*

108. Door Milieudefensie c.s. zijn deze gevolgen van klimaatverandering ook inzichtelijk gemaakt en deze gevolgen rechtvaardigen dus zowel de algemeen belangactie als de individuele actie van de ruim 17.000 individuele eisers. Ook aan hen kan het gevorderde worden toegewezen. Dat is ook de enige uitleg die past bij de uitspraken van het EHRM die door Milieudefensie c.s. zijn aangehaald in de dagvaarding en waaruit blijkt dat bij een dreigende schending van het recht op een ongestoord gezinsleven, reeds een algemene dreiging en zelfs een algemene dreiging op de veel langere termijn, voldoende kan zijn voor het ontstaan van een positieve verplichting tot ingrijpen. Daarvoor hoeft niet te worden gesteld of vastgesteld wie op welke wijze en op welk moment geraakt zal worden door de dreigende schending.⁴³

---

⁴² Hof in de Urgenda zaak onder 44, 3^e en 4^e bulletpoint

⁴³ Zie dagvaarding onder 672-690

109. Als gezegd kan het gevorderde dus aan de individuele eisers worden toegewezen. Milieudefensie c.s. zou er overigens geen bezwaar tegen hebben als de rechtbank uit praktische overwegingen ervoor kiest om de vordering niet aan de 17.379 particuliere mede-eisers toe te wijzen maar aan de twee aanwezige mede-eisers. De rechtbank kan voor hen beiden eenvoudig vaststellen dat zij daadwerkelijk bestaande natuurlijke personen zijn en dat zij de Vereniging Milieudefensie procesvolmacht hebben gegeven om hun persoonlijk belang in deze zaak te vertegenwoordigen. Dat geldt natuurlijk ook voor de overige 17.377 mede-eisers, zoals de advocaten van RDS ook zelf hebben geconcludeerd. Niettemin kan dit een eenvoudige en praktische oplossing zijn, mocht de rechtbank daarnaar op zoek zijn. Het behoeft geen betoog dat de overige 17.377 mede-eisers met dit pragmatische aanbod niet beogen te stellen dat zij nu opeens geen belang meer zouden hebben bij de procedure.
110. Kom ik op het punt waarom de individuele eisers een belang hebben om de vorderingen toegewezen te krijgen, ook indien de vorderingen al aan de NGO's zullen worden toegewezen.
111. Dit heeft te maken met het hiervoor gemaakte onderscheid tussen landen die wel de wettelijke mogelijkheid kennen van een algemeen belangactie en landen die deze mogelijkheid niet kennen. In die laatste landen kunnen natuurlijke personen alleen zelf tegen de schending van de hen toekomende fundamentele rechten opkomen.
112. Indien in deze procedure verduidelijkt wordt dat ook een individuele particulier op basis van de algemene dreiging van gevaarlijke klimaatverandering, kan opkomen tegen de daarmee verbonden dreigende schending van zijn EVRM-rechten, dan zal daarvan naar de mening van Milieudefensie c.s. een grote mate van reflexwerking naar andere jurisdicties uitgaan.
113. Deze mogelijkheid tot reflexwerking is in het belang van eisers omdat klimaatverandering een mondiaal probleem is dat mondiaal moet worden aangepakt. Van een toewijzing van de ingestelde vordering aan natuurlijke personen in Nederland, zal een voorbeeldfunctie uitgaan naar rechtscolleges in andere landen. Net als de Urgenda zaak destijds, wordt ook deze zaak tegen RDS namelijk internationaal gevolgd. De aan de toewijzing ten grondslag te leggen redeneringen zullen voor veel rechtscolleges en juristen wereldwijd de relatie tussen gevaarlijke klimaatverandering en mensenrechtenschending verder verduidelijken. Verwacht mag worden dat daarmee in meerdere landen door individuele eisers, gesteund door NGO's waaronder de eisende NGO's, procedures aanhangig gemaakt zullen worden om de daar zetelende grote uitstoters eveneens in conformiteit met de temperatuurdoelstelling van Parijs te laten handelen.
114. Dat is van groot belang voor de individuele eisers omdat daarmee de kans toeneemt dat gevaarlijke klimaatverandering wordt voorkomen. Als al eerder gezegd leiden buitenlandse emissies immers ook tot schade in Nederland en is het in het belang van eisers dat het gevraagde vonnis ook zoveel als mogelijk bij kan dragen aan het verminderd krijgen van de emissies in het buitenland.

115. De stelling dat aannemelijk is dat van een Nederlands vonnis reflexwerking zal uitgaan in het buitenland is ook te onderbouwen. Dat belangrijke nationale uitspraken in relatie tot klimaatverandering een effect kunnen hebben dat ver over de nationale grenzen heengaat, blijkt alleen al uit de Hoge Raad uitspraak in de Urgenda zaak en de daaraan voorafgaande conclusie van Langemeijer en Wissink. Door hen en de Hoge Raad wordt bij de onderbouwing gebruik gemaakt van een baanbrekende uitspraak van het Amerikaans Hooggerechtshof.⁴⁴
116. Het betreft de uitspraak van het Hooggerechtshof in de zaak EPA vs Massachusetts. Deze buitenlandse uitspraak is door de conclusie en door de Hoge Raad aangehaald om te verduidelijken waarom het verweer van de Staat, dat een plicht van een individuele staat om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen niet helpt omdat andere landen toch doorgaan met hun uitstoot, niet opgaat. Dat verweer was eerder ook al door het Amerikaans federaal milieuagentschap (EPA) gevoerd maar het Hooggerechtshof maakte daar korte metten mee. Volgens het Hooggerechtshof helpt het reduceren van de eigen nationale emissies wel degelijk bij het bestrijden van klimaatverandering, zelfs al groeien de emissies in andere landen. Dit omdat volgens het Hooggerechtshof op zijn minst geldt dat door het beperken van de eigen nationale emissies de mondiale toename van emissies wordt vertraagd. Die vertraging is volgend het Hooggerechtshof van groot belang omdat er daardoor meer tijd gecreëerd wordt om het mondiale klimaatprobleem op te lossen. Deze redenering is ook door Langemeijer en Wissink en de Hoge Raad gevolgd, in navolging dus van het Amerikaans Hooggerechtshof, reden waarom ook het soortgelijke verweer van de Nederlandse Staat is afgewezen.⁴⁵
117. Rechtscolleges kunnen en willen in een mondiaal vraagstuk zoals klimaatverandering dus leren van elkaars aanpak. Zij besturen elkaars uitspraken en nemen elkaars redeneringen in het voorkomend geval ook over. Juist voor rechtszaken rondom een mondiale probleemstelling als klimaatverandering zal dit het geval zijn. Immers, waar er in de wereld ook geprocedeerd wordt, de klimaatwetenschappelijke feiten die als uitgangspunt hebben te dienen zijn dezelfde. Ook de toe te passen normen zijn in de basis wereldwijd dezelfde omdat ze verankerd zijn in het VN Klimaatverdrag en het Parijs Akkoord.
118. Naast kruisbestuiving tussen rechtscolleges, vindt er ook kruisbestuiving tussen eisende partijen in klimaatrechtszaken plaats. Men leert van elkaars successen en falen, inspireert elkaar tot nieuwe zaken en helpt zo de nationale en internationale rechtsonwikkeling gezamenlijk verder.
119. Deze verschillende niveaus van wisselwerking en kruisbestuiving tussen rechtscolleges respectievelijk eisers in klimaatzaken wereldwijd, zijn ook uitgebreid beschreven in een paper van de Australische hoofdrechtster The Hon. Justice Brian J. Preston, een paper waarnaar ook voormalig AG Jaap Spier verwijst in zijn noot bij het Urgenda arrest van de Hoge Raad.

In zijn paper "*The Impact of the Paris Agreement on Climate Change Litigation and Law*", schrijft hij daarover onder meer (citaat)⁴⁶:

---

44 Hoge Raad in Urgenda zaak onder 5.7.8 met verwijzing naar voetnoot 36. Idem Langemeijer en Wissink in hun conclusie bij de Urgenda zaak onder 2.13 met verwijzing naar voetnoot 91.

45 Ibid, zie ook dagvaarding par 646 e.v. met verwijzing naar productie 212

46 *The Impact of the Paris Agreement on Climate Change Litigation and Law*, by The Hon. Justice Brian J Preston FRSN SC,

“The ripple effect of climate change litigation occurs as potential litigants are inspired by climate change cases, whether successful or unsuccessful, leading to further cases being brought. For litigants, the success and failures of particular causes of action are closely examined to enhance and advance climate law. For courts, other jurisdictions may provide guidance on how novel arguments have been understood and adjudicated. While the global nature of climate change may increase the complexity of climate change litigation, it also “lend[s] itself to remarkably comparative approaches of courts in an inter-jurisdictional discourse. “⁴⁷

120. Preston laat vervolgens zien hoe verschillende klimaatuitspraken elkaar hebben beïnvloed, waaronder ook de Urgenda zaak van uw rechtbank uit 2015.⁴⁸ Zo beschrijft hij hoe de Urgenda uitspraak uit 2015 mede debet is geweest aan een Australische uitspraak waarin aan een mijnbouwbedrijf de vergunning is ontzegt om een nieuwe kolenmijn te mogen openen en exploiteren. De Urgenda uitspraak van uw rechtbank is in die Australische zaak onder meer gebruikt om het belang van emissiereductie in Australië te benadrukken en om het door het mijnbouwbedrijf gevoerde verweer te weerleggen dat als er geen nieuwe kolenmijn in Australië zou mogen worden geopend dat dit gat dan automatisch ergens in de wereld opgevuld zou worden door een ander mijnbouwbedrijf. Op basis van de Urgenda zaak zijn die verweren van het mijnbouwbedrijf dus terzijde gelegd.⁴⁹
121. Preston wijst erop dat in diezelfde Australische zaak tevens verschillende Amerikaanse uitspraken zijn gebruikt bij de oordeelsvorming over bepaalde klimaatgerelateerde vraagstukken. Die Amerikaanse uitspraken van lagere rechters zijn onder meer gebruikt om tot het oordeel te komen dat niet alleen scope 1 en scope 2 emissies van belang zijn bij de beoordeling van vergunningverlening voor een kolenmijn, maar dat ook de scope 3 emissies moeten meetellen die ontstaan als gevolg van de verkoop van de gewonnen kolenvoorraden.⁵⁰
122. Het zijn dus niet alleen uitspraken van de hoogste nationale rechtsinstanties die tot kruisbestuiving leiden, ook uitspraken van lagere rechters hebben die internationale werking al. Preston beschrijft ook hoe deze Australische uitspraak zelf vervolgens weer in nieuwe klimaatrechtszaken in de Verenigde Staten en Canada worden gebruikt.⁵¹ Over kruisbestuiving gesproken.
123. Preston verwacht ook een exponentiële groei in deze kruisbestuiving en wisselwerking van klimaatzaken in verschillende jurisdicties, en ziet dat ook bevestigd in opinies van anderen waarnaar hij verwijst. Het heeft er volgens hem mee te maken dat er een groeiend aantal internationale juridische netwerken is die zich met deze juridische klimaatvraagstukken

---

Chief Judge of the Land and Environment Court of New South Wales, zie link voor betreffend werk <http://www.lec.justice.nsw.gov.au/Documents/Speeches%20and%20Papers/PrestonCJ/Preston%20CJ%20-%20The%20Impact%20of%20the%20Paris%20Agreement%20on%20Climate%20Change%20Litigation%20and%20Law.pdf>

47 Ibid p.52 en 53

48 Ibid p. 53 e.v. jo p.21 e.v.

49 Ibid p. 58 en 59

50 Ibid p.59

51 Ibid p. 58

bezighouden, rechtbanken gespecialiseerder raken rondom het onderwerp klimaatverandering en er ook meer en meer klimaatgerelateerde zaken in de wereld worden aangebracht.⁵²

124. Uit het paper van Preston blijkt verder dat er meerdere nieuwe klimaatrechtszaken in de wereld geïnspireerd en geënt zijn op het succes en de aanpak van Urgenda in Nederland. Preston verwijst daarbij onder meer naar zaken in Nieuw Zeeland, Duitsland, België en Zweden.⁵³ Het is hem ook niet ontgaan dat de onderhavige zaak tegen RDS ook in hoge mate geïnspireerd is door de uitspraken in de Urgenda zaak.⁵⁴

125. Preston concludeert tot slot (citaat):

*“As courts are increasingly asked to adjudicate climate change issues, the ripple effect of climate change litigation is likely to continue. Successful climate cases in one jurisdiction will inspire cases in other countries. Emerging climate change cases will continue to explore new avenues for action.”*⁵⁵

126. In dat verband wil ik tot slot niet nalaten aan de toespraak te memoreren die de voorzitter van de Franse Grondwettelijke Raad (het Conseil Constitutionnel) vorig jaar voor het Europese Hof voor de Rechten van de Mens heeft gegeven. Ook daarmee wordt de werking van de Urgenda zaak buiten de Nederlandse landsgrenzen nog eens verduidelijkt, alsook het belang van rechterlijk ingrijpen om de klimaatcrisis het hoofd te kunnen bieden. Een kort citaat uit de toespraak van Laurent Fabius, de voorzitter dus van de Grondwettelijke Raad:

*“President, I should like to add a fourth theme, that of the climate and, more broadly, the environment, which, as we are all aware, threatens the survival of humanity itself. Courts are receiving an increasing number of requests from citizens, associations, NGOs, companies and towns, seeking to ensure that the States comply with their obligations in terms of environmental protection. In the area of climate alone, litigation has developed significantly since the Urgenda ruling by the Dutch courts in 2015. The United Nations Environment Programme counted almost 900 climate cases in 2017, more than a hundred of which were in the European Union [...] As environmental threats worsen and certain politicians demonstrate a lack of ambition, we can all sense that human-rights litigation as applied to the environment will grow in importance, making the courts, even more than they are at present, major players in the construction of environmental justice.”*⁵⁶

127. Naar de mening van Milieudefensie c.s. is op basis van het bovenstaande voldoende aannemelijk dat van een veroordelend vonnis in deze zaak tegen RDS een reflexwerking uit zal

---

52 Ibid p.53

53 Ibid p.13, 27, 53, 54 en 55

54 Ibid p.45

55 Ibid p.59

56 European Court of Human Rights, Solemn Hearing of the European Court of Human Rights, Strasbourg , 25 January 2019, Speech by Mr Laurent Fabius, President of the French Constitutional Council, beschikbaar via:

https://www.echr.coe.int/Documents/Speech_20190125_Fabius_JY_ENG.pdf

gaan naar andere jurisdicties. De kans is groot dat het tot nieuwe rechtszaken in het buitenland zal leiden en dat het ook door buitenlandse rechtscolleges bekeken zal worden bij het beoordelen van dezelfde klimaatgerelateerde vraagstukken in hun respectievelijke jurisdicties. Voor hen zal de vaststelling dat in Nederland naast de NGO's ook de particuliere eisers hun vorderingen in persoon toegewezen hebben gekregen, reden kunnen zijn om tot eenzelfde oordeel te komen. Zeker in jurisdicties die geen algemeen belangactie kennen zal die vaststelling van belang zijn. Het vergoot de kans voor eisers dat grote CO₂-uitstoters ook in het buitenland tot de orde kunnen worden geroepen en de emissies ook in het buitenland versneld zullen dalen. Het voert sowieso de druk op richting staten en grote bedrijven om in conformiteit te handelen met de temperatuurdoelstelling van het Parijs Akkoord.

128. Op deze wijze kan een in Nederland gewezen vonnis de kans aanmerkelijk vergroten dat een gevaarlijke klimaatverandering met haar desastreuze gevolgen nog voorkomen kan worden. Het behoeft geen betoog dat dit het belang van de particuliere eisers dient. Deze additionele mogelijkheid tot versnelde emissiereductie in landen met en zonder algemeen belangactie, is een belang dat alleen gediend wordt indien de individuele eisers naast de NGO's kunnen opkomen voor hun individuele belang. Alleen dan wordt ook in landen zonder algemeen belangactie de kans vergroot dat mensenrechtelijk bescherming moet worden geboden tegen de gevaren van gevaarlijk klimaatverandering.

De algemeen belangactie en de individuele rechtsvorderingen kunnen naast elkaar bestaan

129. Uit het voorgaande blijkt dat gelet op de bijzondere feiten en omstandigheden die met de klimaatproblematiek verbonden zijn, op basis van dezelfde grondslagen zowel een algemeen belang actie kan worden ingesteld als een individuele actie. De schending en dreigende schending van artikel 2 en 8 EVRM door gevaarlijke klimaatverandering tasten zowel het individueel belang als het algemeen belang aan. Ook is duidelijk dat het belang van een zo groot mogelijke zekerheid dat gevaarlijke klimaatverandering kan worden afgewend, gediend is met de additionele toewijzing van de vorderingen aan de individuele eisers althans aan ten minste twee van hen. Daarom blijven de individuele eisers ook een eigen belang behouden bij de gevraagde veroordeling, ook als die al aan de NGO's worden toegekend.
130. Dan wil ik nu tot slot kort toelichten waarom het in de situatie dat de individuele vorderingen worden toegewezen, toch ook van belang blijft dat de algemene belangactie wordt toegewezen en dat de eisende NGO's daar ook recht op hebben.
131. In de wetsgeschiedenis zijn meerdere argumenten aangehaald voor het wettelijk faciliteren van de algemeen belangactie. Argumenten voor een algemene regeling voor de collectieve actie waren onder andere de omstandigheid dat belangenorganisaties kunnen optreden in zaken waar per individu geringe, maar in hun totaliteit aanzienlijke belangen op het spel staan,

de omstandigheid dat de drempel in de toegang tot de rechter voor een belangenorganisatie minder hoog is en de preventieve werking die kan uitgaan van een collectief actierecht.⁵⁷

132. Deze argumenten voor het instellen van de algemeen belangactie tegen RDS gelden onverkort. Het is vanwege het algemeen belang dat de NGO's zich hebben aangetrokken dat de procedure tegen RDS mogelijk is, meer in het bijzonder omdat de Vereniging Milieudefensie dit financieel mogelijk maakt en bereid is allerhande expertises bij elkaar te brengen in een team van nationale en internationale deskundigen. Voor individuele personen is het ondoenlijk om zelf het initiatief te nemen tot een dergelijke procedure en daarvoor de noodzakelijke financiën en expertisevelden bij elkaar te brengen. Voor hen is de drempel in de toegang tot de rechter in dit soort complexe mondiale milieuzaken eenvoudigweg en in alle opzichten te hoog.
133. Het feit dat het in deze zaak tot individuele aanspraken van burgers jegens RDS heeft kunnen komen, bestaat dan ook bij de gratie van de algemeen belangactie. De onderhavige algemeen belangactie voldoet aan alle daaraan rechtens te stellen voorwaarden en toewijzing van het in het algemeen belang gevorderde is en blijft cruciaal zodat ook in de toekomst het algemeen belang op eenzelfde wijze beschermd kan blijven worden.

Conclusie ten aanzien van de ontvankelijkheid

134. Op basis van al het bovenstaande concludeert Milieudefensie c.s. dat zowel de NGO's als de individuele eisers in hun vordering ontvankelijk zijn.

Advocaat

---

⁵⁷ Tekst en Commentaar bij artikel 3:305a BW onder 1 (algemeen) met verwijzing naar MvT, Kamerstukken II 1991/92, 2248, 3, p.2.